

5. Серкіз Я. І. З Історії українського мандрівництва. Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. Проблеми розвитку туризму в Україні і завдання відновлення історичної пам'яті / Я. І. Серкіз. – К., 2004. – 213 с.
6. Соколов В.А. Спортивний туризм на сучасному етапі. Матеріали Міжнародної НПК “Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості” / Ю. В. Штангей, І. В. Петрова. – К., 2002. – 115 с.

Г.Ю. КУХАРСЬКА

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

Україна – велика аграрна держава. Сільське господарство країни – одна з основних галузей матеріального виробництва, що відіграє важливу роль у житті суспільства. Тому відродження українського села і селянства є одним з найважливіших завдань нашої молоді незалежної держави. Вже доведено, що фермерські господарства є однією з ефективних форм господарювання, надійним засобом вирішення продовольчої проблеми суспільства, яке крокує до ринкової економіки і в цілому є фактором забезпечення соціально-політичної стабільності нашої країни. Але сьогодні необхідно закласти основу щодо формування альтернативних варіантів розвитку фермерських господарств з більш високою кінцевою результативністю та конкурентоспроможністю в ринковому середовищі. Ця проблема на сучасному етапі розвитку аграрного сектору належить до найбільш актуальних та значущих.

В економічній літературі розвиток фермерських господарств досліджується в різних аспектах, що знайшло відображення у працях науковців, таких як і О.А. Гальцова, О.В. Гривківська та І.В. Хлівна, Т.В. Апостолова, М. М. Кропивко, А.М. Артеменко, П.К. Бечко й А.Ф. Бурик та інших. В географічній літературі фермерські господарства досліджуються у працях М.Д. Заячука, Л.О. Мармуль, М.Д. Пістуна.

Разом з тим питання ефективності виробництва, особливо фермерського господарства, досліджено недостатньо з урахуванням маркетингових концепцій. Фермерське господарство і досі не знайшло достатнього висвітлення у вітчизняній географічній та економічній літературі, а зарубіжний досвід потребує ґрунтовної адаптації до умов господарювання в Україні. Тому розробка принципів та методологічних основ ефективного розвитку сучасного фермерського виробництва в Україні набуває актуальності як для економічної науки, так і для практики господарювання.

Класичним фермерським господарством є господарство, яке базується на праці фермера та членів його родини з можливістю залучення найманих працівників. Саме особиста участь у виробничому

процесі членів фермерських господарств та їх родин, на наш погляд, є основною класифікаційною ознакою малих форм господарювання в аграрному секторі [5].

Фермерське господарство саме визначає напрямок своєї діяльності, обсяги виробництва і форми реалізації продукції, необхідні умови по забезпеченню ефективного використання землі, збереженню і поліпшенню її родючості. Розміри фермерських господарств тісно пов'язані з їх спеціалізацією. З одного боку, виходячи з наявної площі землекористування, фермер підбирає виробничий напрям діяльності з тим, щоб ефективніше використовувати землю і вкладений капітал. З іншого – спеціалізація виробництва і здійснювані заради неї відповідні інвестиції примушують фермера приймати рішення щодо розширення або обмеження земельних угідь.

За спеціалізацією в Україні діють фермерські господарства таких типів:

- рослинницькі господарства, що спеціалізуються на вирощуванні зернових, соняшнику, цукрових буряків. У структурі товарної продукції таких господарств більше ніж 50% припадає на два-три основних види продукції рослинництва;

- господарства рослинницько-тваринницького типу : зерно-молочні, зерно-свинарські. На таких фермах раціонально використовується побічна продукція і займаються переважно двома галузями, на які припадає більше ніж 60% товарної продукції.

- господарства з вузькою спеціалізацією, які займаються виробництвом окремих видів продукції тваринництва, як правило, це птахівництво чи свинарство на купованих кормах, виробництвом овочів або ж нетрадиційними видами продукції (бджільництво, рибництво, квітникарство);

- багатогалузеві господарства.

На початку господарювання ведення фермерам притаманна багатогалузева модель розвитку. Ведення господарства при такій спеціалізації пояснюється ще й тим, що це є однією з можливостей зменшити ризик банкрутства. Виробництво декількох видів продукції дасть змогу у разі невдачі, збитки від одного виду продукції перекрити чи урівноважити прибутками від інших.

Вагомим поштовхом до створення та становлення фермерських господарств в Україні було проведення радикальних аграрних реформ у 90-х роках минулого століття. Саме в результаті трансформаційних процесів у вітчизняній аграрній економіці з'явилася ця нова організаційно-правова форма господарювання, яка нині є визнаною й рівноправною в системі аграрних соціально-економічних та виробничих відносин. Фермерські господарства є однією з ефективних форм господарювання, надійним засобом розв'язання продовольчої проблеми

суспільства та в цілому є фактором забезпечення соціально-політичної стабільності країни [6].

Геопросторова організація фермерства має певні особливості в субурбанізаційних зонах, що виявляється перш за все у сільськогосподарській спеціалізації. Навколо міських поселень фермерські господарства, що за своєю первинною суттю зорієнтовані на ведення товарного господарства, відчуючи вплив попиту споживачів, орієнтують свої господарства на його задоволення, чим формують зону приміських сільськогосподарської спеціалізації.

Так, позитивні зміни кількості фермерських господарств спостерігаємо у Вінницькій, Волинській, Хмельницькій, Черкаській та інших областях. Найменше значення розглядуваного показника зафіксовано у Донецькій області. Зауважимо, що станом на 1 січня 2014 року області із позитивною динамікою кількості фермерських господарств не утримують першість за їх кількістю. Так, найбільше фермерських господарств на звітну дату зареєстровано в південних областях України: Одеській, Миколаївській, Херсонській та Кіровоградській. Найменше функціонує їх у Чернігівській, Рівненській, Сумській, Житомирській і Волинській областях. У розрізі регіонів найбільша кількість фермерських господарств є в Причорноморському та Київському регіонах, найменша – у Волинському та Кримському [4].

Фермерські господарства належать до дрібнотоварних виробників продукції. Основною метою їх діяльності є забезпечення власних потреб у сільськогосподарській продукції і продовольстві та продаж надлишків такої продукції. На таких принципах формувалися фермерські господарства в незалежній Україні на початку дев'яностих років минулого століття. За існуючий період їх розвитку цілі та завдання їх діяльності змінювалися. Наразі більшість фермерів виробляють продукцію для продажу і лише частину такої продукції залишають для власних потреб [1].

Фермерські господарства мають різні напрями спеціалізації, проте більшість з них займається вирощуванням зернових та олійних культур. За підсумками 2015 року фермерські господарства України виробили 7,7 млн т зерна та майже 3 млн т олійного насіння. Під цими культурами знаходяться основні площі земель фермерів. Якщо загальна площа сільськогосподарських угідь фермерських господарств становить 4,5 млн га, то під зерновими культурами знаходилося 2,2 млн га, олійними 1,5 млн га. Фермери також займаються вирощуванням цукрових буряків, картоплі, овочів, продовольчих баштанних культур, проте їх частка в структурі посівів фермерських господарств не перевищує 1 %.

Лише 3 % фермерських господарств спеціалізується на виробництві продукції тварин. Так, за підсумками 2015 року у фермерських господарствах України нараховувалось великої рогатої худоби 103,7 тис. гол., в тому числі корів – 41,3 тис. гол, свиней – 250 тис. гол., птиці – 2,8 млн гол. За підсумками господарювання у минулому році

фермери виробили молока 167 тис. т, м'яса (у забійній вазі) – 57 тис. т, яєць – 76 млн шт.

Спеціалізація сільського господарства виступає як форма суспільного поділу праці. Виражаючи поділ праці, спеціалізація визначає й характеризує організацію суспільної праці. За С. Колесневим, процес спеціалізації в сільському господарстві носить об'єктивний характер, і відбувається з урахуванням дії економічних законів, природних умов, місцезнаходження господарства відносно пунктів реалізації продукції, забезпеченості робочою силою і засобами виробництва. Розміщення виробництва вважають кількісною, а спеціалізацію – якісною стороною єдиного процесу територіальної організації сільськогосподарського виробництва. Насправді, якщо якісна сторона супроводжується кількісною, тобто спеціалізацією, то будь-яке розміщення сільськогосподарського виробництва формує спеціалізацію. Основним принципом спеціалізації виступає раціональне розміщення сільськогосподарського виробництва і забезпечення найменших затрат праці на виробництво продукції. При цьому необхідно враховувати природно-економічні умови для розвитку рослинництва і тваринництва в різних регіонах, що забезпечить максимальний рівень продуктивності праці.

У майбутньому основними виробниками сільськогосподарської продукції в Україні будуть приватні сільськогосподарські підприємства, і серед них істотне місце посідатимуть фермерські господарства, до яких слід віднести і так звані « приватні (приватно – орендні) підприємства», оскільки за своїм правовим статусом вони є фермерськими господарствами. Особливість останніх полягає лише у тому, що сільськогосподарську діяльність вони майже повністю ведуть на орендованих землях [2].

Позитивні фактори, що впливають на становлення фермерських господарств в регіонах це наявність великих земельних ділянок для організації ферм, наявність великої кількості потенціальних фермерів із числа сільських мешканців і мешканців міст, наявність промислової бази для переробки сільськогосподарської продукції, великий попит на сільськогосподарську продукцію, висока мотивація переваг індивідуального господарювання в аграрному секторі. Існують також негативні фактори, що впливають на становлення фермерських господарств в регіонах це відсутність масового досвіду фермерського підприємництва, відсутність механізму і діючих форм кооперації фермерів один з одним та з промисловими, постачальними і збутовими організаціями, фіскальна податкова політика держави, недоступність кредитів, інфляція : незадоволений стан ринкової інфраструктури в регіонах [3]. Внаслідок того, що в офіційних звітних матеріалах відсутні дані про кількість та структуру продукції як рослинництва, так і тваринництва, що виробляється в індивідуальних підсобних і фермерських господарствах, то виникає складність з вибором єдиних

показників, які би дали можливість порівняти ефективність виробництва. Окрім того, необхідно враховувати, що процес сільськогосподарського виробництва і реалізації в особистих підсобних господарствах населення має чітко виражений сезонний характер і в значній мірі залежить від впливу колективних господарств.

Список літератури:

1. Богадьорова Л.М. Становлення та функціонування сільського господарства Південного регіону України (на прикладі Херсонської області) / Л.М. Богадьорова // Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского межвузовский центр « Крым». Культура народов Причерноморья. Научный журнал № 167, 2009 – С. 28 – 30.
2. Богадьорова Л.М. Особливості територіальної організації та спеціалізації фермерських господарств України в зоні степу / Л.М. Богадьорова, В.С. Богадьорова // Наукові записки Херсонського відділу Українського географічного товариства Зб. Наукових праць. – Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2014. – Вип. 6. – С. 5 – 12.
3. Васильчак С.В. Формування та перспективи розвитку фермерських господарств у ринкових умовах / С.В. Васильчак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – С. 147 – 151.
4. Дмитренко В.Л. Сучасний стан і перспективи розвитку фермерства в Україні / В.Л. Дмитренко, Ю.О. Махортов // Вісник аграрної науки. – 2003. – № 6. – С. 73-76.
5. Кулинич В.М. Особливості діяльності фермерських господарств як підприємницької форми господарювання / В.М. Кулинич // Економіка АПК. – 2005. – № 7. – С. 45 – 48.
6. Колокольчикова І.В. Сучасний стан розвитку фермерських господарств / І.В. Колокольчикова // Держава та регіони. – 2002. – №3. – С. 71 – 74.

А.О. НЕСТЕРЕНКО

РОЛЬ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ В РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ

В останні десятиріччя у світі та Європі зокрема все більшого визнання і прихильності набуває концепція багатофункціонального розвитку сільської місцевості та диверсифікації виробничої діяльності і послуг в агробізнесі. Її сутність полягає у необхідності забезпечення належних умов для розвитку села та сільського способу життя у декількох напрямках. При цьому особлива увага звертається на невиробничу діяльність, оскільки виключно аграрне виробництво не може забезпечити гармонійного довкілля та матеріальних благ сільським мешканцям. Важливим напрямом реалізації такої стратегії є розвиток сільського та аграрного туризму. Крім того, він забезпечує підвищення зайнятості